UNELE CONSIDERAŢII ASUPRA PRACTICII APLICĂRII RĂSPUNDERII PENALE PENTRU MUNCA FORŢATĂ (art.168 CP RM)

CZU: 343.435:343.211:343(478)(094.4)

Petru GUIDEA

Școala doctorală Științe Juridice,
Universitatea de Stat din Moldova

SOME CONSIDERATIONS ON THE CASE LAW OF APPLYING CRIMINAL LIABILITY FOR FORCED LABOR (art.168 CC RM)

In this article is analyzed the case law of the crime provided in art.168 of the Criminal Code of Republic of Moldova. In particular, it is dedicated to the criminal law problems in the practice of enforcing the crime of forced labor. As a result of the empirical study, the conclusion is reached about the erroneous judicial practice of framing the actions of the perpetrator according to letter a) paragraph (2) art.168 CC RM. We also established that in practice it is often omitted to specify the intensity of violence applied in the context of coercion – a situation that may lead to questioning the legality of the qualification solution.

Keywords: *criminal liability, forced labor, wrong qualification, legislative changes, coercion, deception.*

La art.168 din Codul penal al Republicii Moldova (în continuare – CP RM) este prevăzută răspunderea pentru munca forțată. *In concreto*, munca forțată în varianta tip este incriminată la alin.(1) al articolului nominalizat: *obținerea muncii de la o persoană împotriva voinței ei, prin constrângere sau înşelăciune, dacă această acțiune nu întruneşte elementele traficului de ființe umane sau ale traficului de copii*.

În prima sa variantă agravată munca forțată este incriminată la alin.(2) art.168 CP RM, presupunând că infracțiunea prevăzută la alineatul (1) este săvârşită: *a) asupra a două sau mai multor persoane; b) asupra unui copil cu capacitate de muncă sau a unei femei gravide; c) de două sau mai multe persoane; d) de o persoană publică, de o persoană cu funcție de răspundere, de o persoană cu funcție de demnitate publică, de o persoană publică străină sau de un funcționar internațional.*

A doua variantă agravată este prevăzută la alin.(3) art.168 CP RM, presupunând că acțiunile descrise la alineatele (1) sau (2): *a) sunt săvârşite de un grup criminal organizat sau de o organizație criminală; b) se soldează cu vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății ori cu decesul victimei.*

Originea infracțiunii de muncă forțată în Codul penal al Republicii Moldova este de natură convențională – incriminarea acesteia fiind rezultatul obligațiilor ce revin

Republicii Moldova prin ratificarea Convenției Organizației Internaționale a Muncii (în continuare – OIM) nr.105 din 17.01.1957 privind abolirea muncii forțate [1], precum şi a Convenției OIM nr.29 din 28.06.1930 privind munca forțată sau obligatorie [2].

Din momentul intrării în vigoare a Codului penal actual (la 12.06.2003) şi până în prezent, legiuitorul a intervenit cu câteva remanieri în articolul 168. Prima modificare a fost operată prin Legea nr.277 din 18.12.2008 pentru modificarea şi completarea Codului penal al Republicii Moldova [3], în conformitate cu care din dispoziția normei examinate au fost excluse cuvintele „sau forțarea la muncă obligatorie", iar din sancțiune a fost exclusă „amenda în mărime de la 200 la 500 unități convenționale".

Esențialmente, articolul 168 CP RM a fost modificat prin Legea nr.270 din 07.11.2013 pentru modificarea şi completarea unor acte legislative [4]. În Nota informativă la proiectul care a stat la baza legii în cauză se menționează, printre altele: „*Structura ambiguă a art.165, 168, 206 din Codul penal şi existența riscului de calificare eronată a faptelor penale, precum şi faptul că infracțiunea prevăzută de art.168 Cod penal este pedepsită mai blând decât traficul de ființe umane, chiar dacă reprezintă realizarea scopului de exploatare care intră în definiția traficului de ființe umane, a generat necesitatea de delimitare a acțiunilor acestor infracțiuni. În prezent, delimitarea respectivă este foarte anevoioasă, lăsând un teren extins pentru abuzuri din partea persoanelor împuternicite la încadrarea juridică a acțiunilor făptuitorului. Delimitarea clasică a acestor două infracțiuni nu este descrisă clar şi convingător nici în doctrină. Mai mult decât atât, Hotărârea Plenului CSJ nr.37 din 22.11.2004 nu face nicio referință la delimitarea acestor infracțiuni*".

Cea de-a treia modificare a art.168 CP RM a vizat numai partea sancțiunii normei examinate. În particular, prin Legea nr.207 din 29.07.2016 pentru modificarea şi completarea unor acte legislative [5] au fost modificate limitele minime şi maxime ale sancțiunii sub formă de amendă prevăzute la alin.(2) şi (3).

În vederea eficientizării interpretării şi aplicării art.168 CP RM, în continuare ne vom focusa atenția asupra aspectelor vulnerabile identificate în practica de calificare a infracțiunilor în baza acestui articol, după modificările operate prin Legea nr.270 din 07.11.2013. Sub un prim aspect, vom prezenta următorul exemplu din practica judiciară [6]:

> *„T.G. şi T.H. au fost condamnați în temeiul lit.c) alin.(2) art.168 CP RM (în redacția Legii nr.270 din 07.11.2013, în vigoare din 10.12.2013). În fapt, T.G. pe parcursul perioadei dintre anii 2011 şi 2013, aflându-se în Republica Moldova, acționând de comun acord şi împreună cu fiul său T.H. şi cetățeanul Siriei A.K., care se afla pe teritoriul Siriei, precum şi cu alte persoane nestabilite de organul de urmărire penală, urmărind scopul exploatării prin muncă şi servicii forțate, folosindu-se de poziția de vulnerabilitate a victimei, manifestată prin situația precară din punctul de vedere al supraviețuirii sociale create de războiul civil din Siria, prin înşelăciune, sub pretextul angajării la un loc de muncă bine plătit în calitate de manager la una dintre fermele de animale administrate de*

către T.G. şi fiul său T.H., ar fi recrutat şi transportat în Republica Moldova pe cetățeanul Siriei A.K. în acest scop, unde ultimul ar fi fost supus exploatării prin muncă pe teritoriul acestor ferme".

Aşa cum se desprinde din cazul arătat *supra*, T.G. şi T.H au săvârşit infracțiunile în anii 2011-2013, până la intrarea în vigoare a modificărilor operate prin Legea nr.270 din 07.11.2013. Ignorând momentul comiterii infracțiunilor, instanța de judecată a aplicat legea penală nouă faptelor săvârşite sub imperiul legii penale vechi, care conținea prevederi mai favorabile în coraport cu legea nouă. *In concreto*, instanța de judecată nu a ținut cont de prevederea de la art.8 CP RM, potrivit căreia caracterul infracțional al faptei şi pedeapsa pentru aceasta se stabilesc de legea penală în vigoare în momentul săvârşirii faptei. De altfel, potrivit alin.(2) art.10 CP RM, legea penală care înăspreşte pedeapsa sau înrăutățeşte situația persoanei vinovate de săvârşirea unei infracțiuni nu are efect retroactiv. Prin urmare, în cazul conflictului dintre două legi, urmează să se aplice principiul *mitior lex,* potrivit căruia în situațiile determinate de succesiunea legilor penale se va aplica legea mai favorabilă. Aşadar, dacă legea veche este mai favorabilă, aceasta se aplică ultraactiv, adică după ieşirea ei din vigoare, iar dacă legea nouă este mai blândă, atunci aceasta se va aplica retroactiv. În cele din urmă, instanța de apel [7] a casat justificat sentința de condamnare şi a aplicat legea penală în vigoare la data săvârşirii faptelor, iar instanța de recurs [8] a menținut soluția instanței de apel.

În altă privință, aducem ca exemplu următoarea speță [9]:

„M. S. a fost condamnat în baza lit.b) alin.(2) art.168 CP RM. În fapt, începând cu luna aprilie 2019, abuzând de poziția de vulnerabilitate a minorului B.D., care era determinată de lipsa surselor de existență pentru supraviețuire socială (starea socială, materială şi familiară grea, lipsa surselor financiare de întreținere), profitând de faptul că acesta nu a atins vârsta de 14 ani şi că nu are capacitate de deliberare, folosind metoda înşelăciunii prin promisiunea remunerării pentru munca prestată, a obținut, prin înşelăciune, muncă forțată, prestată sub forma diferitor servicii de îngrijire a oilor la stâna pe care acesta o gestiona, acțiuni prin care a cauzat victimei prejudicii materiale".

Referitor la această speță, concretizăm că prevederea de la lit.b) alin.(2) art.168 CP RM este aplicabilă în ipoteza în care copilul are capacitate de muncă; aceasta rezultă *expressis verbis* din conținutul circumstanței agravante nominalizate. Aşa cum se desprinde din speță, făptuitorul a obținut munca, împotriva voinței, prin înşelăciune de la un copil fără capacitate de muncă. Or, potrivit alin.(2) şi (3) art.46 din Codul muncii al Republicii Moldova, persoana fizică dobândeşte capacitate de muncă la împlinirea vârstei de 16 ani. Persoana fizică poate încheia un contract individual de muncă şi la împlinirea vârstei de 15 ani, cu acordul scris al părinților sau al reprezentanților legali, dacă, în consecință, nu îi vor fi periclitate sănătatea, dezvoltarea, instruirea şi pregătirea profesională.

În privința ipotezei în care făptuitorul obține munca de la un copil fără capacitate de muncă, împotriva voinței lui, prin înşelăciune ori constrângere, dacă respectiva

faptă nu întruneşte elementele traficului de copii, în literatura de specialitate se arată justificat că devine aplicabil alin.(2) art.55 din Codul contravenţional al Republicii Moldova, care stabileşte, printre altele, răspunderea pentru încălcarea legislaţiei muncii săvârşite asupra minorului. Iar dacă în privinţa minorului se exercită constrângerea, suplimentar poate fi aplicat art.152 sau art.155 CP RM ori art.78 din Codul contravenţional.

Dintr-o altă perspectivă, prezintă interes un alt caz din practica judiciară [10]:

„X. a fost condamnat în baza alin.(1) art.168 CP RM. În fapt, în perioada lunii decembrie 2016, acţionând cu intenţie directă şi premeditare, din interes material, fiind proprietarul unei ferme de animale, urmărind scopul obţinerii muncii de la Y., prin înşelăciune şi constrângere, în vederea reducerii cheltuielilor pentru întreţinerea animalelor, profitând de situaţia că Y. era în căutarea unui serviciu, având nevoie de bani pentru a-şi asigura un minim necesar pentru existenţă, inducându-l în eroare şi creându-i iluzia liberei decizii, l-a convins pe ultimul să meargă şi să lucreze la ferma de creştere a animalelor în calitate de cioban, promiţându-i un salariu lunar stabil în mărime de 1500 lei, iar pe timp de iarnă a câte 1000 lei, inclusiv urmând să-i asigure din cont personal hrană şi cazare.

În continuare, în perioada lunii decembrie 2016-decembrie 2017, în lipsa unui contract de muncă încheiat în modul stabilit, X. obţinând acordul viciat al lui Y., creându-i iluzia unor relaţii echitabile de muncă, insuflându-i permanent că dacă el va rămâne la stână, în viitor va putea câştiga cu mult mai bine, prin înşelăciune şi constrângere, manifestate prin promisiuni false precum că îi va achita plăţile salariale, l-a supus pe Y muncii forţate, acesta lucrând în calitate de cioban la ferma de creştere a animalelor, urmare la ce nu i s-a achitat integral plăţile salariale pentru munca prestată”.

În virtutea obscurităţii formulărilor din speţă, este dificil a delimita conţinutul constrângerii şi înşelăciunii. Din cele descrise am putea deduce că munca forţată a fost obţinută prin intermediul înşelăciunii. În context, atragem atenţia că între înşelăciune şi constrângere nu se pune semnul egalităţii. Chiar dacă la calificarea faptei potrivit alin.(1) art.168 CP RM nu contează metoda aplicată, aceasta poate prezenta interes la individualizarea pedepsei. În plus, deşi în dispoziţia art.168 CP RM noţiunea „constrângere” este utilizată la general, aceasta nu înseamnă că conţinutul acesteia este imposibil a-l determina. În particular, în sensul art.168 CP RM constrângerea se poate exprima în violenţa fizică (constrângerea fizică), în violenţa psihică (constrângerea psihică), inclusiv în profitarea de dependenţa materială, de serviciu ori de altă natură a victimei. Limita intensităţii violenţei aplicate în cazul alin.(1) art.168 CP RM derivă din gradul de pericol social al infracţiunii examinate. Concomitent, gradul de pericol social îl exprimă sancţiunea de la prevederea în cauză. Interpretând sistemic sancţiunea de la alin.(1) art.168 CP RM ajungem la concluzia că, în contextul infracţiunii examinate, violenţa fizică se poate exprima în vătămarea intenţionată medie ori în violenţă de o intensitate mai redusă. Deopo-

trivă, în ipoteza în care, în contextul infracțiunii prevăzute la art.168 CP RM, constrângerea psihică se concretizează în amenințarea cu omor sau cu vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății, se exclude calificarea suplimentară conform art.155 CP RM [11, p.508].

Per a contrario [12], din speța ilustrată *infra* putem deduce forma de exprimare a înşelăciunii şi constrângerii, deşi nici în acest caz nu este concretizată intensitatea constrângerii aplicate:

> *„T.G. a fost condamnat în baza lit.a) alin.(2) art.168 CP RM. În fapt, în luna martie a anului 2014, T.G. fiind proprietarul unei ferme de ovine, acționând intenționat, urmărind scopul obținerii unui profit din munca prestată de I.L., împotriva voinței acestuia, prin înşelăciune manifestată prin promisiunea achitării pentru muncă la sfârşitul perioadei prestării acesteia (şi anume, au convenit asupra salariului de 1000 lei/lunar), l-a angajat neoficial, fără încheierea unui contract de muncă, în calitate de cioban la stâna sa şi prin constrângere, manifestată prin aplicarea violenței fizice şi psihice asupra acestuia [...], l-a impus să muncească forțat, împotriva voinței lui, începând cu anul 2015 până în luna aprilie a anului 2017, fără a-i achita salariul promis pentru munca prestată în calitate de cioban [...]”.*

În alt context, precizăm că alin.(1) art.75 CP RM prevede, printre altele, că „la stabilirea categoriei şi termenului pedepsei, instanța de judecată ține cont de gravitatea infracțiunii săvârşite, de motivul acesteia (sublinierea ne aparține – *n.a.*), de persoana celui vinovat, de circumstanțele cauzei care atenuează ori agravează răspunderea, de influența pedepsei aplicate asupra corectării şi reeducării vinovatului, precum şi de condițiile de viață ale familiei acestuia”. În literatura de specialitate se arată justificat că în calitate de motiv al muncii forțate cel mai frecvent se atestă interesul material [11, p.509]. Totuşi, în practica judiciară, în rare cazuri*, se arată concret motivele care au stat la baza săvârşirii infracțiunii de muncă forțată, astfel fiind ignorată prevederea de la pct.1) alin.(1) art.394 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova [13]: „partea descriptivă a sentinței de condamnare trebuie să cuprindă, printre altele, motivele infracțiunii”.

În opoziție, în următorul caz din practica judiciară, motivul infracțiunii de muncă forțată a fost stabilit de către instanța de judecată: „*Latura subiectivă a infracțiunii se exprimă, în primul rând, în vinovăție sub formă de intenție directă; motivul infracțiunii constă în interesul material, acest fapt fiind confirmat prin declarațiile părților vătămate care au precizat că sumele de bani îi erau transmise lui D. de către proprietarul şantierului, care era de cetățenie rusă, iar inculpatul transmitea ulterior fiecăruia câte o sumă de bani”.*

* De exemplu, motivul infracțiunii nu este arătat în: Sentința Judecătoriei Edineț (sediul Central) din 29.09.2020 (dos. nr. 1-136/20), accesibilă pe https://jed.instante.justice.md/pigd_integration/pdf/86d4a66e-451f-489c-b85e-f5032cb3b940; Sentința Judecătoriei Soroca (sediul Florești) din 05.03.2021 (dos. nr. 1-306/2020), accesibilă pe https://jsr.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/c273da31-ae3d-4731-a5b8-90aec8a56704.

Finalizând, formulăm următoarele ***concluzii***:

1. La aplicarea agravantei specificate la lit.b) alin.(2) art.168 CP RM, atunci când infracțiunea este săvârşită asupra unui copil, instanța de judecată trebuie să țină cont de capacitatea de muncă a copilului. Dacă făptuitorul obține munca de la un copil fără capacitate de muncă, împotriva voinței lui, prin înşelăciune ori constrângere şi dacă respectiva faptă nu întruneşte elementele traficului de copii, se va aplica alin.(2) art.55 din Codul contravențional, care stabileşte răspunderea pentru încălcarea legislației muncii săvârşite asupra minorului. Iar dacă în privința minorului se exercită constrângerea, suplimentar poate fi aplicat art.152 sau art.155 CP RM ori art.78 din Codul contravențional.
2. În conformitate cu principiul individualizării pedepsei, la stabilirea categoriei şi termenului pedepsei pentru infracțiunea de muncă forțată, instanța de judecată trebuie să țină cont şi de motivul infracțiunii. De asemenea, partea descriptivă a sentinței de condamnare pentru munca forțată trebuie să cuprindă descrierea, inclusiv, a motivelor infracțiunii.
3. Chiar dacă în dispoziția de la alin.(1) art.168 CP RM conținutul „constrângerii" şi „înşelăciunii" nu este concretizat, aceasta nu înseamnă că la formularea acestor noțiuni generale trebuie să se rezume cel care aplică legea penală. Dimpotrivă, de fiecare dată urmează să se determine în ce s-a concretizat această constrângere ori înşelăciune.

Referințe:

1. Convenția Organizației Internaționale a Muncii nr.105 din 17.01.1957 privind abolirea muncii forțate. Ratificată prin Hotărârea Parlamentului nr.707 din 10.09.1991. În: *Tratate Internaționale*, 1991, nr.1.
2. Convenția Organizației Internaționale a Muncii nr.29 din 28.06.1930 privind munca forțată. Ratificată prin Hotărârea Parlamentului nr.610 din 01.10.1999. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1999, nr.112.
3. Legea nr.277 din 18.12.2008 pentru modificarea şi completarea Codului penal al Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009, nr.41-44.
4. Legea nr.270 din 07.11.2013 pentru modificarea şi completarea unor acte legislative. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr.290.
5. Legea nr.207 din 29.07.2016 pentru modificarea şi completarea unor acte legislative. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr.369-378.
6. *Sentința Judecătoriei Floreşti* din 26.03.2015 (dos. nr.1-92/14) Disponibil: https://jsr.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/a8eba909-fcd9-e411-a983-005056a5fb1a [Accesat: 18.04.2020]
7. *Decizia Curții de Apel Bălți* din 01.07.2015 (dos. nr. 1a-637/15) Disponibil: https://cab.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/de66da53-742c-e511-a983-005056a5fb1a [Accesat: 18.04.2020]
8. *Decizia Curții Supreme de Justiție* din 16.12.2015 (dos. nr.1ra-1299/15) Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=5429 [Accesat: 18.04.2020].
9. *Sentința Judecătoriei Cahul (sediul Cantemir)* din 25.02.2020 (dos. nr. 1-178/19). Disponibil: https://jch.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/b8ab6e60-1b72-4e86-9919-a3ba3dbbf5ab [Accesat: 18.04.2020]

10. *Sentința Judecătoriei Anenii Noi* din 28.03.2019 (dos. nr. 1-236/18) Disponibil: https://jan.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/52484a12-6551-e911-80d8-0050568b7027 [Accesat: 18.04.2020]
11. BRÎNZA, S., STATI, V. *Tratat de drept penal. Partea Specială*. Vol.I. Chişinău: Tipografia Centrală, 2015, p.508.
12. *Sentința Judecătoriei Edineț* (sediul Central) din 29.09.2020 (dos. nr. 1-136/20) Disponibil: https://jed.instante.justice.md/pigd_integration/pdf/86d4a66e-451f-489c-b85e-f5032cb3b940 [Accesat: 18.04.2020]
13. Codul de procedură penală a Republicii Moldova din 14.03.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr.248-251.